

Сингулярність у кримінальному праві

Починаючи з 1989 року мені довелося працювати над проблемою захисту жертв злочинів, формування сучасної віктимологічної теорії та питань «віктимізації» кримінального права. Сьогодні, коли питання підсилення ролі та місця потерпілого в кримінальному праві і кримінології стає практично центральним трендом, хочеться звернути увагу на певні моменти, які залишаються поза розглядом наукової громади. Одним із них є проблема сингулярності в кримінальному праві, існування стану, за яким імперативний концепт публічно-правового захисту прав і свобод фізичних та юридичних осіб, громади, держави може бути в центрі порушення розповсюдження паралельного позапозаправового регулювання.

Вячеслав ТУЛЯКОВ,

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
суддя ad hoc Європейського суду з прав людини,
Національний університет «Одеська юридична академія», проректор

систем світу має свою рацію. В теорії кримінального права існує поділ на позитивне право та динаміку його відтворення в житті. Актуальні правила та норми, створені правозастосовчою практикою, а також додаткові за змістом етнокультурні за походженням символи, звичаї, поганські обряди (крадіжка майна суїда), субкультуру, що репрезентується в мові. А правова норма — це всього на всього текст, або елемент культурного осередку, який, будучи визнаний державою, має бути певним чином інтерпретованим та інтеріоризованим у свідомості фахівців та громадян. У ній відтворюється відповідне правило поведінки, підкріплене відповідною заборонаю. Звідси комунікативна функція права полягає в дуалізмі існування правових моделей та регуляторів бажаної поведінки і з боку законодавця, і з боку відповідно корелюючих правил поведінки індивіда (соціальної спільноти).

І далеко не факт, що ця кореляція не може бути оборотною чи загалом мати тенденцію просування до стану сингулярності у праві, за яким правило поведінки перестає існувати.

Встановлено, що ефективність кримінально-правового впливу пов'язана з оцінкою комунікативного ефекту кримінально-правового регулювання, кримінально-політичною ситуацією, особливостями правореалізації і праворозуміння на декількох рівнях соціальної взаємодії, кореспондуючи відчуттям безпеки суб'єктів кримінально-правових відносин.

Кажучи про рефлексії різних рівнів кримінально-правового регулювання та їх відповідне відображення в тексті кримінального закону, легко зрозуміти, що нормативні комунікативні зв'язки спрацьовують лише у формальних моделях чи правосвідомості парламентарів, які за допомогою Кримінального кодексу вирішують (бажають, точніше) будь-яке питання функціонування суспільства.

Паліативом виступають дисциплінарні практики, які згідно традиції практики ЄСПЛ розглядаються за умов відповідності певним критеріям як кримінально-правовий вплив у контексті ст. 6 Європейської конвенції захисту фундаментальних прав та осно-

При цьому протрібно зважити на те, що в діючому законодавстві існують визначені законом ліміти застосування позбавлення волі на певний термін. Так, Президент України має право замінити довічне позбавлення волі особі в порядку помилування на строк не менше 25 років (ст. 81 КК). Більший строк, обмежень та процесуальних гарантій/балансів у цій діяльності не існує. Це ж заміна, а не призначення покарання.

Більше того, дисциплінарні практики поширюються на норми діяльності суспільних організацій. Наприклад, ФІФА може рекомендувати не пустити на стадіон групу вболівальників чи відповідних осіб, а стюарди стадіону (!) чи органи правопорядку із задоволенням виконують це.

Сингулярність стає ближчою

Безліч факторів робить сумнівим якість такої правової комунікації. Особа починає орієнтуватися на власні оцінки необхідності відповідних заборон. Сингулярність стає ближчою до масової комунікації.

Стан сингулярності: причини популярності

За умов глобалізації стан сингулярності, поширюючись у мережних гібридних формах нормо свідомості, стає все більш популярним.

леки не спрацьовує на глобальному рівні, не спрацьовує вона й на рівні окремих юрисдикцій.

Центральна проблема сучасного світоустрою полягає в тому, що новачі і креативність інформа-

Концепт публічної заборони спрацьовує, коли ця заборона отримує суб'єктивну позитивну оцінку. У випадках коли паралельна реальність (доповнена реальність) формує нові можливості індивідуальної чи колективної поведінки — заборони не існують. Вони міняються на дозволи.

Так, за допомогою мережі інтернет у світі поширюється торгівля наркотиками, зброєю, іншими предметами з обмеженим обсягом; свобода загального мережевого доступу робить дозволеним будь-який прояв критичних оцінок діяльності органів управління держави, що каталізують як правовий нігілізм населення, так і відверту злочинну діяльність. Феномен мережевих революцій та панування принципу доцільності над законністю, електоральної незадоволеності, антиурядових повстань, що генерується постами у Фейсбуці чи іншій мережі стає елементом нормопорядку. Юридична допомога, потреба в судовому розгляді справи замінюється безоплатними порадами на форумах, а медіація

власного суспільства створюють нове середовище, в якому час і простір не фрагментовані анклавами правових сімей і державними кордонами, а підкоряються новим, ще непізнаним «хвилям» енергетичного впливу руху коштів, образів, капіталів, людей, будучи пов'язаними (селективно, але загально) інформаційними мемами, що організують і направляють цей рух. Держави окремо, так і світ у цілому, виявилися безсилі перед розумінням неминучості примата культивованих інформаційними мережами індивідуальних оцінок добра і зла й відплати за вчинки.

Нещодавно Елізабет Трус, перша жінка Лорд-Канцлер Великобританії, заявила про намір повної реформи доступу англіїців до правосуддя. Планується витратити 1 мільярд (!) фунтів на спрощення судової системи, надання додаткових можливостей та захисту прав потерпілих від злочинів, формування нової юридичної мови, яка буде зрозумілою не лише юристам, але й громадянам.

У наш час, як було сказано, з

Так, потреба в забороні порноіндустрії відпала з появою сайтів віртуальних розваг. Принцип правової визначеності замінюється принципом доцільності та бажаності певної поведінки, її допустимості у відповідній культурі. Простіше знайти електронну заміну. Ми шукаємо ліки й поради на будь-який випадок життя в мережі, слово «прогуглити» стало елементом повсякденності побуту, електронні петиції — частиною політичного життя, експерти та шарлатани — субсидіарами фахівців. Агенція «одна баба казала» знайшла відповідну заміну у феномені мережевої спільноти, появи професій «блогерів», лідерів суспільної думки, відповідним маніпулюванням образів та сенсів з боку держави.

Гібридність кримінальної відповідальності

Ми зіштовхуємося з гібридністю кримінальної відповідальності, яка існує як би загалом, але на приватному рівні блокується іншими ціннісними настановами.

вположних свобод людини і громадянина («Енгель проти Нідерландів», «Волков проти України» та безліч інших справ). Не кажучи вже про сумнозвісні люстраційні закони, застосування позасудової репресії чи використання покарань *sui generis* (покарань по сутності карального впливу, але не по ступеню відображеності в кримінальному законі) має поширене розповсюдження в національному праві.

Йдеться про поширені функції застосування конфіскації рибальського судна при порушенні Закону України «Про виключну (морську) економічну зону України» від 16 травня 1995 р., про інші види спеціальної конфіскації, про безліч фактів обмеження в правах (на керування автотранспортом, керівництво дисертаційними дослідженнями чи бути обраним, права на приватність та інформацію), позбавленні прав, штрафів в адміністративному та адміністративно-фінансовому праві, позбавленні свободи пересування, навіть позбавлення волі.

Отже, в сучасних умовах генералізації сенсів на рівнях юриспруденції та приватного норморозуміння думки і дії соціальних суб'єктів все більше орієнтуються на власні (групові) уявлення про благо і зло, про фундаментальні права і свободи тощо, ніж на століттями виплекані норми-регулятори.

Колективний егоїзм, гедонізм і аномія, що генеруються новими комунікативними зв'язками, стають стандартом сучасного світопорядку.

Концепт приватної індивідуальної безпеки стає важливіше безпеки соціальної, і сили самоорганізації на вимогу доцільності руйнують нормативність світоустрою. Вважаємо, що саме такі комунікативні приватно-правові характеристики динаміки кримінального права відображують перцепції нової ери комунікацій. І ми, юристи, на жаль, поки що програємо на цьому шляху доправової визначеності.

та посередництво знаходять окремі форми заміни в електронному розгляді спорів. Більше того, сьогодні штучний інтелект, як повідомляє преса, надає з високою долею вірогідності рішення, які можуть бути винесеними ЄСПЛ по конкретних справах. Тобто потреба в юридизації соціальної активності на рівні держави стає все менш необхідною. А суд та покарання — архаїчним елементом системи.

Нові інформаційні виклики

Із появою BREXIT та тенденцією до обмеження визнання окремими державами юрисдикційних повноважень Міжнародного кримінального суду ми зіштовхуємося з новітніми процесами: крахом певних сенсів в економіці, політиці, праві на глобальному рівні Система гарантій колективної без-

появою інтернету й вибуху нових технологій є потреба в забезпеченні можливості для радикальної зміни діючої системи права. Традиційні методи роботи в даний час повернули віру не лише в ефективність справедливості, але й мають бути переглянутими в усіх напрямках соціального розвитку. Для забезпечення безпеки громадян і підвищення глобальної репутації системи правосуддя ми повинні реагувати на ці зміни радикально й швидко, створюючи пропорційну та ефективну систему, яка відповідає потребам не лише держави, але й пересічних громадян, конкуруючи не тільки з юрисдикціями, але й із праворозумінням кожного споживача. Верховенство закону має основоположне значення для будь-якого цивілізованого суспільства.

Стурбованість представників однієї з націміцніших юридичних

Статут для поліцейських

Поліцейських планують карати за лайку на роботі, штрафувати за розбиті авто й нагороджувати пістолетами або кортиками за особливі заслуги. Такі норми вказані в Дисциплінарному статуті Нацполіції, який Верховна Рада планує розглянути найближчим часом.

ронця питань немає. Якщо з вини поліцейського — він понесе матеріальну відповідальність».

Силовики не виключають, що в майбутньому в статуті також з'явиться норма, яка зобов'язуватиме поліцейських коректно поводитися й висловлюватися в соцмережах.

Проект ініціював Кабмін, щоб посилити вже існуючий закон про Нацполіцію. «Є сподівання, що Рада проголосує за цей документ. Статут посилить існуючі норми, більш докладно роз'яснюючи співробітникам, що дозволено, а що заборонено, — розповів журналістам «Сьогодні» помічник глави МВС Іван Варченко. У статуті є норма і про обов'язок поліцейських берегти службове майно. Неофіційно силовики нам розповіли, що така норма з'явилася після десятків розбитих по всій країні патрульних автомобілів. Експерт в галузі правоохоронної системи, а нині перший заступник голови силового комітету ВР Микола Паламарчук норму про майно пояснив так: «Якщо авто розбилося після того, як поліцейський блокував ним злочинця, то до правоохо-